

biografen niet te vinden, lijkt overigens veeleer een van zijn emotionele uitingen, vergelijkbaar met zijn eerdere verzoeken om clementie uit 1934, dan een weloverwogen besluit te zijn geweest.

Tot slot: de autobiografie van Sukarno, in 1965 door Cindy Adams op papier gezet, staat bekend als een gekleurde visie achteraf van Sukarno op zijn verleden. De historische betrouwbaarheid wordt in twijfel getrokken. Dat De Jong daaruit citeert en vervolgens die gegevens weerlegt zonder op het karakter van het boek te wijzen, is een omissie.

i Fukami Sumio, 'Japanese Source Materials on the Japanese Military Administration', in: J. van Goor, ed., *The Indonesian Revolution* (Utrechtse Historische Cahiers VII; Utrecht, 1986) 33-56.

2 Vgl. B. Dahm, *Soekarno en de strijd om Indonesia's onafhankelijkheid* (Meppel, s.a.) 196.

E. B. Locher-Scholten

D. Bosscher, B. Waaldijk, *Ambon, eer & schuld. Politiek en pressie rond de Republiek Zuid-Molukken* (H&W dossier; Weesp: Van Holkema & Warendorf, 1985, 254 blz., f29,50, ISBN 90 269 4593 0).

Ambon, eer & schuld van de Groningse historici Bosscher en Waaldijk is, evenals veel ander onderzoek naar de recente geschiedenis van de Molukse bevolkingsgroep in Nederland, een uitvloeisel van de discussie naar aanleiding van de gewapende acties van Molukse jongeren in de jaren zeventig. Het boek sluit in bepaalde opzichten aan op het door I. E. van der Meulen geschreven, in 1981 verschenen *Dossier Ambon 1950*. Ging het daarin om de houding van de Nederlandse regering tegenover de in april 1950 uitgeroepen Republiek der Zuid-Molukken (RMS), Bosscher en Waaldijk geven aan de hand van onderzoek van schriftelijk materiaal en vraagesprekken met diverse betrokkenen een beeld van de opstelling van politieke partijen en actiegroepen in de kwestie Ambon. Daarbij zijn de auteurs van mening dat deze opstelling is bepaald door de wijze waarop de dekolonisatie van Indonesië door de verschillende groepen werd beoordeeld en verwerkt. Bestudering van de meningsvorming rondom Ambon, en later Nieuw-Guinea, biedt dan ook een goede gelegenheid dit verwerkingsproces te volgen.

In *Ambon, eer & schuld* zijn twee politieke partijen en een actiegroep nader bekeken als zijnde representatief voor twee tegenover elkaar staande stromingen ten aanzien van de RMS. Als vertegenwoordigers van diegenen die de RMS goed gezind waren worden de Anti-Revolutionaire Partij en de stichting Door De Eeuwen Trouw behandeld. In deze kringen leefde sterk het gevoel dat Nederland de pro-Nederlandse 'minderheden' in Indonesië, waarvan de Molukse militairen een van de symbolen bij uitstek waren, in de steek had gelaten. Dit gevoel was gekoppeld aan een tamelijk negatief beeld van de regering in Indonesië. De opheffing van verschillende deelstaten in het begin van 1950 versterkte dit gevoel alleen maar. Met Ambon deed zich voor deze groep nu de gelegenheid voor om althans nog iets voor een van de minderheden te doen waarbij voor de ARP de geloofsverwantschap voor een sterke emotionele binding zorgde. Bosscher en Waaldijk geven een boeiend verslag van de debatten binnen die partij toen bleek dat verregaande stappen van Nederlandse zijde niet te verwachten waren, dit ondanks oproepen die ook door de ARP waren gedaan. Het partijbestuur neigde er, overigens zeer voorzichtig, toe de

toestand rondom Ambon als een, nog steeds als onrechtmatig ervaren, *fait accompli* te zien waarmee het in de buurt kwam van het standpunt van een partij als de KVP. Dit nu stuitte op fel verzet van een groep ARP-leden met oud-premier Gerbrandy als meest spraakmakend lid die hierin een buigen van recht voor macht zag en meende dat Nederland zich actief voor de RMS in diende te blijven zetten.

Dit was ook de opvatting van de stichting Door De Eeuwen Troiiw (DDET), waarvan de leidende figuren voor en tijdens de Ronde Tafel-conferentie actief waren geweest bij acties ten behoeve van de minderheden. Begrippen als schuld en eer speelden voor de ahang van DDET een belangrijke rol. Het boek toont dat de stichting met haar publicitaire en financiële acties, zeker in 1950, successen boekte. Bij aanzienlijke delen van het Nederlandse publiek bestond blijkbaar sympathie voor Ambon. De stichting was ook actief op juridisch gebied waar met behulp van sympathiserende juristen naar erkenning van de RMS als rechtmatige staat werd gestreefd. Ook was DDET betrokken bij de verschillende processen tegen de Nederlandse staat. Een van de uitspraken die uit een van die processen voortvloeide, een verbod op onvrijwillige demobilisatie van Molukse militairen in Indonesië, zou uiteindelijk een van de hoofdfactoren zijn in de ontwikkelingen die tot de komst van Molukse militairen naar Nederland leidden. Toen dezen eenmaal in Nederland waren aangekomen waren het vooral aanhangers van de stichting die contacten legden met de militairen en zo een brugfunctie vervulden tussen de Molukkers en de hen vreemde Nederlandse samenleving. Bosscher en Waaldijk zien hierin een van de positieve aspecten van de stichting die ervoor zorgde dat DDET niet zomaar kan worden afgedaan als een uiting van koloniaal ressentiment.

Anders dan bij de ARP die zich als oppositiepartij steeds tegen het Indonesië-beleid van de rooms-rode regering had verzet werd de soevereiniteitsoverdracht door de PvdA als een bevrijding ervaren. Voor de socialisten waren nu een goede relatie met Indonesië en stabiliteit in dat land eerste vereisten. De auteurs laten zien hoe hierbij de angst voor het communisme het denken van socialistische woordvoerders als Goedhart en De Kadt bepaalde. De RMS werd als niet levensvatbaar en een bedreiging voor de rust in Indonesië afgewezen. Een belangrijke factor was verder het grote wantrouwen tegenover de sympathisanten van de RMS in wie de socialisten de 'koloniale reactie' meenden te herkennen. De Molukse militairen werden gezien als werktuig van deze reactie. Deze beoordeling is illustratief voor de kloof in het denken van voor- en tegenstanders van de RMS. Voor zover er van de 'ironie van de geschiedenis' gesproken kan worden lijkt deze kwalificatie van toepassing op het feit dat het eerste Molukse kamerlid juist voor de PvdA in de Kamer plaatsneemt.

Bosscher en Waaldijk leveren met hun boek een waardevolle bijdrage aan de kennis van de Nederlandse component in de ontwikkelingen rondom Ambon. Het boek is behalve een verslag van gebeurtenissen vooral een studie van opvattingen en emoties over een zaak die volgens de auteurs zelf tot het wisselgeld van de geschiedenis behoorde maar desalniettemin kan helpen de weerslag van de dekolonisatie van Indonesië in Nederland beter te begrijpen.

Tot slot nog een enkele kritische opmerking. In het voorwoord geven de auteurs aan dat uit 'praktische overwegingen' geen notenapparaat is opgenomen. Dit doet zich als een gemis voelen dat niet wordt goedge maakt door de overigens sympathieke bereidheid van de auteurs eventuele belangstellenden over de vindplaatsen te informeren.

W. Manuhutu

Politieke representatie. Betoog over de esthetische staat

F. R. ANKERSMIT

Tot op de huidige dag beweegt alle denken over vragen van politiek, staat en samenleving zich tussen norm en feit. Normatief was het zeventiende- en achttiende-eeuwse natuurrecht, normatief is de hedendaagse politieke filosofie sinds haar recente, door Rawls en Nozick bewerkte wedergeboorte. Gericht op het feitelijke was en is de negentiende- en twintigste-eeuwse geschiedschrijving, gericht op het feitelijke zijn de moderne sociale wetenschappen als de sociologie, de economie of de politicologie. De kloof tussen norm en feit is in al deze disciplines nooit zeer diep geweest — zeker niet zo diep als sommigen in de voetsporen van Weber of Durkheim wel gewent hebben. Het natuurrecht leidde zijn normen af uit de feiten die men meende te kunnen vaststellen over de natuur van de mens of die van een hypothetische natuurlijke samenleving. En aan de andere kant bleken vele uitspraken van sociologen, politicologen etc. eerder waarden dan waarheden te zijn.

De vraag naar wat is en de vraag naar wat behoort te zijn waren daarom steeds de perspectieven van waaruit men politiek, staat en samenleving bezag. Evenwel, traditioneel kent men aan de filosofie, naast de vraag naar wat is en naar wat behoort te zijn, nog een derde terrein toe. Ik bedoel de vraag naar het schone, het terrein van de esthetica. Doch zelden bezag men de esthetica als een geschikte compagnon voor de politieke filosofie. Op die regel is tenminste één eminente uitzondering te vermelden. Ik denk daarbij aan Friedrich Schiller. Schiller ervoer het als een tekortkoming van het Kantiaanse systeem dat daarin de esthetica, het onderwerp van de derde *Kritik*, niet uitdrukkelijk de hoogste plaats gegund werd, die haar naar Schillers idee op grond van de onderlinge verhoudingen tussen de drie kritieken toch toekwam. Hij wilde daarom de esthetica boven de ethiek plaatsen om aldus ook de politieke filosofie te esthetiseren. Maar Schiller bleef te zeer binnen het kantiaanse systeem om Kant hier daadwerkelijk te kunnen corrigeren. Dat blijkt uit de poging die hij in deze richting ondernam in zijn uit 1795 daterende *lieber die ästhetische Erziehung des Menschen*. Hij maakt daar een onderscheid tussen de zogenaamde 'dynamische' staat, waar wij nog verkeren 'in dem furchtbaren Reich der Kräfte', de ethische staat waar de mens zich bevindt 'in dem heiligen Reich der Gesetze' en tenslotte de hoogste van de drie, de esthetische staat. Het blijkt echter zo te zijn dat deze esthetische staat slechts motiveert tot onderwerping aan de ethische wet, aan wat de 'Tugend' van ons verlangt en waardoor de 'esthetische' staat aan de enge, door de kantiaanse ethiek gedefinieerde grenzen niet ontsnapt. Want voor wat betreft de ethische wet zelf, bleef Schiller Kant geheel trouw. Bijgevolg kon Schiller niet ver-

1 F. Schiller, 'Über die ästhetische Erziehung des Menschen, in einer Reihe von Briefen', in: *idem, Schillers sämtliche Werke*, XII (Stuttgart, s.a.) 86.